

ЗНАЧЕННЯ ЗНАРЯДЬ ТА ЗАСОБІВ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ ДЛЯ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Романівка З.Є., аспірант

*Львівський державний університет внутрішніх справ,
вул. Городоцька, 26, м. Львів, Україна
romanivka@torba.com*

Розглянуто знаряддя й засоби вчинення злочину, які виступають ознаками та криміналізують певне діяння, є кваліфікуючими ознаками складу злочину й обставинами, що обтяжують покарання, у Кримінальному кодексі України. З'ясовано неточності у формулюванні окремих знарядь вчинення злочину в диспозиціях статей Особливої частини кримінального закону, а також висловлено поради щодо усунення таких недоліків. Встановлено значення знарядь і засобів вчинення злочину для диференціації кримінальної відповідальності в певних приписах Кримінального кодексу України. Встановлено конкретні статті Кримінального кодексу України, де знаряддя чи засоби вчинення злочину виступають обов'язковою ознакою складу злочину.

Ключові слова: знаряддя вчинення злочину, засоби вчинення злочину, диференціація кримінальної відповідальності, кваліфікуючі ознаки складу злочину, обставини, які обтяжують покарання, санкція, відповідальність за злочин, теорія кримінального права, диспозиція статті, суспільна небезпека, терористичний акт, добувний промисел, диференціація норм, хуліганство, вогнепальна зброя, криміналізація, зброя масового знищення.

ЗНАЧЕНИЕ ОРУДИЙ И СРЕДСТВ СОВЕРШЕНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ ДЛЯ ДИФФЕРЕНЦИАЦИИ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ

Романівка З.Г.

*Львовский государственный университет внутренних дел, ул. Городоцкая, 26, г. Львов, Украина
romanivka@torba.com*

Рассмотрены орудия и средства совершения преступления, которые выступают признаками и криминализируют определенное действие, являются квалифицирующими признаками состава преступления и обстоятельствами, отягчающими наказание, в Уголовном кодексе Украины. Выявлены неточности в формулировке отдельных орудий совершения преступления в диспозициях статей Особенной части уголовного закона, а также высказаны советы по устранению таких недостатков. Установлено значение орудий и средств совершения преступления для дифференциации уголовной ответственности в определенных предписаниях Уголовного кодекса Украины. Установлены конкретные статьи из Уголовного кодекса Украины, где орудия или средства совершения преступления выступают обязательным признаком состава преступления.

Ключевые слова: орудия совершения преступления, средства совершения преступления, дифференциация уголовной ответственности, квалифицирующие признаки состава преступления, обстоятельства, отягчающие наказание, санкция, ответственность за преступление, теория уголовного права, диспозиция статьи, общественная опасность, террористический акт, добывающий промисел, дифференциация норм, хулиганство, огнестрельное оружие, криминализация, оружие массового уничтожения.

VALUE INSTRUMENTS AND MEANS OF COMMITTING A CRIME FOR THE DIFFERENTIATION CRIMINAL LIABILITY

Romanivka Z.E.

*Lviv state university of internal affairs, str. Horodotska, 26, Lviv, Ukraine
romanivka@torba.com*

Considered tools and means of committing a crime, acting grounds, and that criminalize certain acts qualifying signs of a crime and aggravation in the Criminal Code of Ukraine. Clarified inaccuracies in the wording specific tools committing a crime in the disposition article of the criminal law, and also gives tips on how to address these shortcomings. Is set of tools and means of committing a crime for differentiation of criminal liability in certain prescriptions Criminal Code of Ukraine. Established specific articles of the Criminal Code of Ukraine, where the instrument or means of committing a crime are the required elements of the crime.

These errors in the formulation of qualified evidence of a crime in the Criminal Code of Ukraine may lead to the same destination punishment for crimes as the main and qualified staff that does not correspond to the degree of danger to society committed.

In the theory of criminal law in qualifying signs listed understood in law characteristic of crimes relevant type of material circumstances, reflecting the typical significantly altered compared with the basic elements of the crime committed by the degree of danger to society and the individual offender and thus affect the legal assessment (qualification) committed and level of responsibility.

Key words: instrument of crime, means crime, differentiation of criminal responsibility, aggravating circumstances of the crime, aggravation, sanction, responsibility for a crime, theory of criminal law, disposition of the article, social danger of a terrorist attack, extractive fishing, differentiation rules hooliganism firearms, criminalization, weapons of mass destruction.

Знаряддя й засоби вчинення злочину як певні предмети матеріального світу, за допомогою яких вчиняються злочини та які застосовуються особою під час безпосереднього посягання на охоронювані законом суспільні відносини, у кримінальному законі нерідко виступають ознакою, що криміналізує певне діяння, кваліфікуючою ознакою складу злочину або обставиною, що обтяжує покарання. Розуміння впливу знарядь і засобів вчинення злочину на диференціацію кримінальної відповідальності ускладнюється неточностями у формулюванні знарядь у диспозиціях статей Особливої частини Кримінального кодексу (далі – КК) України та відсутністю меж впливу обставин, які обтяжують покарання, на кримінальну відповідальність.

Тому метою статті є визначення впливу знарядь і засобів вчинення злочину як ознаки, що криміналізує певне діяння, кваліфікуючої ознаки складу злочину та обставини, що обтяжує покарання, на диференціацію кримінальної відповідальності.

Проблему диференціації кримінальної відповідальності розглядали у своїх працях такі науковці, як П.П. Андрушко, Ю.В. Баулін, Н.О. Гуторова, О.О. Дудоров, Л.Л. Кругліков, Т.О. Леснієвські-Костарева, В.О. Навроцький, Н.А. Орловська, М.І. Хавронюк та інші.

У вітчизняному кримінальному праві диференціація кримінальної відповідальності є недостатньо розробленою. Значні напрацювання науковців стосуються визначення поняття диференціації кримінальної відповідальності, з'ясування її взаємозв'язку з іншими інститутами науки кримінального права, а також способів диференціації кримінальної відповідальності. Вплив знарядь і засобів вчинення злочину на диференціацію кримінальної відповідальності практично не вивчався, що обумовлює необхідність більш детального розгляду вказаного питання.

Диференціацію кримінальної відповідальності в кримінальному праві визначають як зміну передбаченого кримінальним законом виду, розміру й характеру відповідальності залежно від зміни суспільної небезпеки діяння та особи, яка його вчинила, а також з урахуванням принципу гуманізму та інших обставин [1, с. 15].

Диференціація кримінальної відповідальності реалізується через використання засобів диференціації – норм і положень, у яких законодавець однозначно відобразив напрям зміни відповідальності за злочин з основним складом [2, с. 88]. Вважаємо доцільним також віднести до вказаних засобів знаряддя й засоби вчинення злочину та розглянути його вплив на диференціацію кримінальної відповідальності в таких аспектах:

- 1) як засобу криміналізації суспільно небезпечного діяння;
- 2) як кваліфікуючої ознаки складу злочину;
- 3) як обставини, що обтяжує покарання.

Аналізуючи норми КК України, можна виділити ті з них, у яких знаряддя й засоби вчинення злочину є ознакою, що криміналізує певну дію. Таких норм у КК України знайдено нами сімнадцять: ч.2 ст.146 КК України «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини», ч.3 ст.190 КК України «Шахрайство», ст.1971 КК України «Самовільне зайняття земельної

ділянки та самовільне будівництво», ч.1 ст.239 КК України «Забруднення або псування земель», ч.1 ст.243 КК України «Забруднення моря», ч.2 ст.248 КК України «Незаконне полювання», ч.2 ст.249 КК України «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом», ч.1 ст.258 КК України «Терористичний акт», ч.1 ст.286 КК України «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами», ч.1 ст.294 КК України «Масові заворушення», ч.4 ст.296 КК України «Хуліганство», ч.2 ст.393 КК України «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти», ч.1 ст.404 КК України «Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків», ч.3 ст.405 КК України «Погроза або насильство щодо начальника», ч.3 ст.406 КК України «Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості», ч.1 ст.414 КК України «Порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення», ч.1 ст.439 КК України «Застосування зброї масового знищення».

Таким чином, зняття вчинення злочину у вказаних випадках використовується законодавцем як засіб відмежування злочинних дій від особливо злочинних.

У теорії кримінального права під кваліфікуючими ознаками розуміють наведені в законі характерні для частини злочинів відповідного виду суттєві обставини, що відображають типовий, значно змінений порівняно з основним складом злочину ступінь суспільної небезпеки вчиненого й особи винного, впливаючи таким чином на законодавчу оцінку (кваліфікацію) вчиненого та міру відповідальності [3, с. 48]. Як вдало зазначає Т.О. Леснієвські-Костарева, кваліфікуючі ознаки разом з іншими кримінально-правовими засобами виконують функцію диференціації кримінальної відповідальності, встановлюючи нові, підвищені порівняно з передбаченими санкціями за злочин з основним складом межі типового покарання [4, с. 228].

В Особливій частині КК України передбачається, що зняття й засоби вчинення злочину виступають кваліфікуючою або особливо кваліфікуючою ознакою складів злочинів, що регулюються такими нормами: ч.2 ст.146 КК України «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини», ч.3 ст.190 КК України «Шахрайство», ст.197 КК України «Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво», ч.1 ст.239 КК України «Забруднення або псування земель», ч.1 ст.243 КК України «Забруднення моря», ч.2 ст.248 КК України «Незаконне полювання», ч.2 ст.249 КК України «Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом», ч.1 ст.258 КК України «Терористичний акт», ч.1 ст.286 КК України «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами», ч.1 ст.294 КК України «Масові заворушення», ч.4 ст.296 КК України «Хуліганство», ч.2 ст.393 КК України «Втеча з місця позбавлення волі або з-під варти», ч.1 ст.404 КК України «Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків», ч.3 ст.405 КК України «Погроза або насильство щодо начальника», ч.3 ст.406 КК України «Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості», ч.1 ст.414 КК України «Порушення правил поведження зі зброєю, а також із речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення», ч.1 ст.439 КК України «Застосування зброї масового знищення».

В Особливій частині КК України, на наш погляд, існують певні неточності законодавчої техніки, яких припустився законодавець. Зокрема, зняття вчинення злочину прописано в статтях різних розділів. Вважаємо за доцільне об'єднати такі норми в одному розділі КК України.

Аналізуючи вплив зняття вчинення злочину на диференціацію кримінальної відповідальності, відзначимо, що в ч.2 ст.146 КК України, у якій кваліфікуючою ознакою виступає зняття вчинення злочину, верхня межа санкції зростає до 5 років позбавлення

волі. У вищенаведених статтях КК України, у яких передбачаються тотожні випадки використання знарядь вчинення злочину щодо людини, можна прослідкувати таке зростання верхньої межі санкції: від зростання в 1,25 раза для покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, до зростання в 1,6 раза для покарання у вигляді позбавлення волі на строк до 5 років.

Відповідно до ч.3 ст.190 КК України «Шахрайство» засобом вчинення злочину є «електронно-обчислювальна техніка». Цілком виправданою, на наше переконання, є уніфікація вказаних понять кримінального закону в єдине – «загальнонебезпечні знаряддя та засоби вчинення злочину» – з метою уникнення різного тлумачення під час правозастосування, а тому досягнення рівнозначного впливу основних ознак складу злочину на диференціацію кримінальної відповідальності.

Загальнонебезпечні знаряддя вчинення злочину впливають на диференціацію кримінальної відповідальності через збільшення верхньої межі санкції. Відповідальність у положеннях Особливої частини КК України, у яких кваліфікуючою ознакою є інший загальнонебезпечний засіб, диференціюється в частині збільшення верхньої межі санкції.

Наведені приклади переконливо демонструють неоднаковий вплив однієї й тієї ж кваліфікуючої ознаки складу злочину, яка є засобом вчинення злочину, на зростання верхньої межі санкції, а тому й на диференціацію кримінальної відповідальності. Вважаємо, що однаковий вплив певного знаряддя вчинення злочину, який є кваліфікуючою ознакою, на типове покарання можливий лише в злочинах з однаковим родовим об'єктом.

Існують певні неточності щодо використання в Особливій частині КК України такого знаряддя вчинення злочину, як зброя. У юридичній літературі зброю розуміють як фізичну погрозу знищенням живої сили або саме знищення. Вказаний термін використовується законодавцем лише як ознака основного складу злочину в КК України. Проаналізувавши положення кримінального закону, доходимо висновку про те, що в наведених нами нормах знаряддя вчинення злочину сформульовані за допомогою ознак, які характерні для полегшення вчинення злочину, тобто використання знарядь (наприклад, зброї) не за призначенням, а як засобів. Проте саме цей термін із незрозумілої причини не вживається. Слід відзначити, що лише в ст.146 КК України незаконне позбавлення волі або викрадення людини є кваліфікуючою ознакою, яка свідчить про підвищену суспільну небезпеку.

Вказані неточності у формулюванні кваліфікованих ознак складу злочину в КК України можуть привести до призначення однакового покарання за вчинення злочинів як з основним, так і з кваліфікованим складом, що не відповідатиме ступеню суспільної небезпеки вчиненого.

Ми дотримуємося позиції тих авторів, які вважають обставини, що обтяжують покарання, засобами диференціації кримінальної відповідальності, а не індивідуалізації покарання, оскільки в кримінальному законі закріплено напрям впливу вказаних обставин на кримінальну відповідальність [8, с. 141]. Щодо знарядь і засобів вчинення злочину, які є обставинами, що обтяжують покарання, то кримінальний закон не обтяжується під час диференціації в конкретних статтях поняттями «знаряддя» чи «засоби». Отже, вказані ознаки термінологічно співпадають із наведеними вище кваліфікуючими ознаками складу злочину. Для правозастосовної практики важливо з'ясувати відмінний вплив цих ознак на диференціацію кримінальної відповідальності. Відповідно до правила про заборону подвійного врахування одних і тих самих обставин під час призначення покарання [9, с. 156] обставини, які обтяжують покарання, відіграють резервну роль. Якщо вплив кожного знаряддя вчинення злочину як кваліфікуючої ознаки складу злочину відображається в зміні меж санкції статті КК України, то вплив обставин, які обтяжують покарання, залишається нечітким. Так, не може бути однаковим вплив вогнепальної зброї, яка заподіює шкоду лише одному об'єкту кримінально-правової охорони, та загальнонебезпечного засобу чи знаряддя вчинення злочину, який завдає шкоди життю й здоров'ю декількох осіб, громадському порядку, екологічній безпеці тощо. Тому, на наш погляд, у кримінальному законі необхідно

визначити межі зміни кримінальної відповідальності з урахуванням кожної з ознак, які обтяжують покарання.

Таким чином, у низці статей КК України знаряддя вчинення злочину є ознакою, яка криміналізує певну дію, тому вчинення її іншим способом виключає кримінальну відповідальність. У таких випадках знаряддя вчинення злочину слугує засобом відмежування злочинних дій від особливо тяжких злочинів.

Неточність або відсутність формулювання засобів вчинення злочинів у диспозиції статей Особливої частини КК України спричиняє неоднакову диференціацію відповідальності за злочини, коли кваліфікуючою ознакою виступає один і той самий засіб вчинення злочину.

Знаряддя вчинення злочину, яке виступає кваліфікуючою ознакою складу злочину, впливає на диференціацію кримінальної відповідальності шляхом збільшення верхньої межі санкції статті Особливої частини КК України.

Вважаємо правильною уніфікацію термінів, які використовуються для позначення тотожних знарядь і засобів вчинення злочину в кримінальному законі, з метою однакового їх розуміння в правозастосовній діяльності.

Обставини, які обтяжують покарання, виконують резервну функцію під час диференціації кримінальної відповідальності. Вважаємо за доцільне визначити в КК України умови чіткого впливу обставин, які обтяжують покарання, на кримінальну відповідальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лесниевски-Костарева Т.А. Дифференциация уголовной ответственности : теория и законодательная практика / Т.А. Лесниевски-Костарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2000. – 400 с.
2. Васильевский А.В. Дифференциация уголовной ответственности и наказания в Общей части уголовного права : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология ; уголовно-исполнительное право» / А.В. Васильевский ; Ярославский гос. ун-т им. П.Г. Демидова. – Ярославль, 2000. – 221 с.
3. Гуторова Н.О. Проблеми вдосконалення кваліфікуючих ознак злочинів у сфері господарської діяльності / Н.О. Гуторова // Відповідальність за злочини у сфері господарської діяльності : матер. наук.-практ. конф. (5–6 жовтня 2005 р.). – Х. : Кроссрод, 2006. – С. 47-50.
4. Лесниевски-Костарева Т.А. Дифференциация уголовной ответственности : теория и законодательная практика / Т.А. Лесниевски-Костарева. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2000. – 400 с.
5. Матвійчук В.К. Особливо жорстоке поведження як ознака об'єктивної сторони складу злочину / В.К. Матвійчук // Юридична наука. – 2011. – № 2. – С. 155-163.
6. Гедьо А.С. Проблемні питання визначення понять «жорстокість» і «особлива жорстокість» / А.С. Гедьо // Митна справа. – 2011. – № 2. – Ч. 2. – С. 393-396.
7. Тростюк З.А. Про необхідність тлумачення поняття «шантаж» у Кримінальному кодексі України / З.А. Тростюк // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні : матер. ІХ регіон. наук.-практ. конф. (13–14 лютого 2003 р.). – Львів, 2003. – С. 463-464.
8. Кругликов Л.Л. Дифференциация ответственности в уголовном праве / Л.Л. Кругликов, А.В. Васильевский. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – 298 с.
9. Кримінальний кодекс України : [наук.-практ. коментар] : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 1 : Загальна частина. – 2013. – 376 с.

10. Кримінальний кодекс України : [наук.-практ. коментар] : у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – 5-те вид., допов. – Х. : Право, 2013. – Т. 2 : Особлива частина. – 2013. – 1040 с.

REFERENCES

1. Lesnievski-Kostareva T.A. *Differenciaciya ugovnoy otvetstvennosti : teoriya i zakonodatel'naya praktika* [Differentiation of Criminal Liability. Theory and Legislative Practice] / T.A. Lesnievski-Kostareva. – 2th edition, processed and complemented. – Moscow : Izd-vo «Norma», 2000. – 400 p.
2. Vasilevskiy A.V. “Differentiation of Criminal Liability and Punishment in the General Part of the Criminal Law” : thesis for the degree of candidate of law sciences / A.V. Vasilevskiy. – Moscow, 2000. – 219 p.
3. Hutorova N.O. “The Problems of Improvement of Qualificatory Circumstances of Crimes in Economic Activity” / N.O. Hutorova // *Vidpovidal'nist' za zlochiny u sferi go-spodarskoy diyal'nosti* [Responsibility for Crimes in Economic Activity] : materials of scientific practical conference (on October, 5-6 in 2005). – Kharkiv : Vid-vo of «Krossroud», 2006. – P. 47-50.
4. Lesnievski-Kostareva T.A. *Differenciaciya ugovnoy otvetstvennosti : teoriya i zakonodatel'naya praktika* [Differentiation of Criminal Liability. Theory and Legislative Practice] / T.A. Lesnievski-Kostareva. – 2th edition, processed and complemented. – Moscow : Izd-vo «Norma», 2000. – 400 p.
5. Matviichuk V.K. “Especially Cruel Treatment as a Sign of the Objective Side of Crime” / V.K. Matviichuk // *Yuridichna nauka*. – 2011. – № 2. – P. 155-163.
6. Hedo A.S. “Problematic Issues of Definition of “Cruelty” and “Espesial Cruelty” / A.S. Hedo // *Mitna sprava*. – 2011. – №2. – Part. 2 – P. 393-396.
7. Trostiuk Z.A. “On the Need to Interpret the Concept of “Blackmail” in the Criminal Code of Ukraine” / Z.A. Trostiuk // *Problemi derzhavotvorenniya i zakhistu prav lyudyne v Ukraine* : materials IX regional scientific practical conference (on February, 13-14 in 2003) – Lviv, 2003. – P. 463-464.
8. Kruglikov L.L. *Differenciaciya otvetstvennosti v ugovnom prave* [Differentiation of Liability in Criminal Law] / L.L. Kruglikov, A.V. Vasilevskiy. – Saint Petersburg : Yuridicheskii center Press, 2003. – 298 p.
9. *Kriminal'niy kodeks Ukraine* [Criminal Code of Ukraine]: scientific and practical commentary : in 2 vol. / ed. V.Y. Tatsii, V.P. Pshonka, V.I. Borysov V.I. Tiutiuhin. – 5th edition, complemented. – Kharkiv : Pravo, 2013. – Vol. 1 : General Part / Y.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin et al.– 2013. – 376 p.
10. *Kriminal'niy kodeks Ukraine* [Criminal Code of Ukraine]: scientific and practical commentary : in 2 vol. / ed. V.Y. Tatsii, V.P. Pshonka, V.I. Borysov V.I. Tiutiuhin. – 5th edition, complemented. – Kharkiv : Pravo, 2013. – Vol. 2 : Special Part / Y.V. Baulin, V.I. Borysov, V.I. Tiutiuhin et al. – 2013. – 1040 p.